

Georg K uhlewind Alapítvány

Sz zkilencedik hírlevél

Alapítványunk 109. hírlevelében folytatjuk **Georg K uhlewind Az antropozof i val való foglalkozás** c. könyve **F ggel k be** válogatott Rudolf Steiner-szövegek közlését. T m juk változtatlan: hogyan foglalkozzunk a szellemtudományos  r sokkal? Nagy részüket **Böszörményi László** fordította magyarra, két esetben **Zsellér Gyula**. Ez utóbbiakat külön lábjegyzet jelzi. A sz veg v logat  kiegészítő megjegyzéseit **GK** monogrammal olvashatják. A **Függelék** befejező részét következő hírlevelünkben k z lj k.

Fenyő Ervin

*

VI.

A mantrák létrejötte és a velük való bánásmód

Grenzen der Naturerkenntnis, (GA 322) 2.10.1920. abends

A természet-megismerés határai; 1920. október 2. este

„A mantrikus művészet – a szólásokban  l s – nem a szavak tartalmának értéséhez vezet, hanem a sz l st (mantrát) hallgatói mintegy zeneileg  lik  t, összekapcsolják a lélek erőivel. Benne maradnak, hogy folyamatos ism tl s kkel fokozzák a lélek erejét, amely a szólásban  l. Ez a fokozatosan magas szintre fejlesztett művészet valami mássá változtatta azt az erőt, amelyet egyébként lelkünkben arra használunk, hogy a sz  által egy másik embert megértsünk. A mantrikus sz l s felmondásából és ismétléséből a l leekben olyan erő támadt [...], amely most már nem a többi emberhez, hanem a szellemi világhoz vezetett.  s ha a mantr kon nevelkedett lélek odáig vitte, hogy bensőleg megérezze ennek a l leker nek az áramlását, amely különben tudattalan marad, mert az ember a figyelmét a másiknak a sz  által való megértésére  r ny tja, ha odáig jutott, hogy ezt az erőt a lélek erej nek  rzi, olyannak, mint az izom feszülését, mikor a karunkkal akarunk végrehajtani valamit, akkor megérett arra, hogy megragadj , ami a gondolat erejében, annak magasabb erejében nyugszik.”

Geistige Zusammenh nge in der Gestaltung des menschlichen Organismus, (GA 218)
1922. november 18.

[*Szellemi összefüggések az emberi organizmus kialakításában*]

GK: Ez az  t egyfajta inspir ci hoz vezet. Ez ma már nem a nyugati kultúra útja:
„Amire mi, nyugatiak törekszünk, az nem annak  t l se, ami a mantrikus szólásokban zeneileg van jelen. Nem azt az utat járjuk, amely a szellemi-lelki elem testből való kilépését követi –, hanem sokkal inkább egy későbbi mozzanatát, amelynek akkor kell bekövetkeznie, amikor a

szellemi-lelki rész a fizikai test megragadásában ismét tudatosan összekapcsolódik a fizikai organizmussal. [...] De ezt csak akkor érzük el, ha – éppen úgy, ahogy az inspirációban az Én-t magunkkal kell vinnünk – az Én-t most, testiségünkbe ismét alámerülve, kint hagyjuk, de nem tétlenül, nem elfeledve, nem feladva és a tudattalanba fojtva, hanem éppen ezt az Én-t kötjük össze a tiszta, világos, éles gondolkodással. Úgy, hogy belső élményünk végül is ez: Éned-et teljes erővel áthatja az az éles gondolkodás, amelyhez végül eljutottál.”

GK: Amikor a modern ember olyasmire koncentrál, amit gondolatilag nem ért, akkor ezzel kiiktatja a gondolkodást, aludni küldi, és a tudatalattiból asszociációk, érzések, képek támadnak, aztán talán más élmények, amelyek azonban nem megismerőek és nem vezetnek megismerő lelkiállapotokhoz, mivel éppen a gondolkodás elhanyagolt maradt és nem felel meg az élményeknek, nem nőtt fel hozzájuk, nem tudja őket értelmezni. Ha az Én-t a testen kívül áthatja a „világos, éles gondolkodás”, úgy ez azt a testtől független és eleven gondolkodást jelenti, amelyben a magasabb Én öntudatra ébredhet. A meditációs mondatokat a legalsó síkon *meg kell érteni* – nem vehetők például olyan nyelvből, amely a meditáló számára ismeretlen – ahhoz, hogy az értést magasabb síkokra vezessük, ahol a meditáló a szavak csengésében is értőn élhet. Ma ez a képesség semmi esetre sem adott. A tükrözött tudat óvja az ember szabadságát, amennyiben semmilyen szöveg vagy hang nem *hat* rá egyetértése vagy hozzájárulása nélkül.

Die karmischen Zusammenhänge der anthroposophischen Bewegung, (GA 237) 1924. július 1.

[Az antropozófiai mozgalom karmikus összefüggései]

„Mert ezután a köztes időszak, a gondolkodás elsötétedésének korszaka után, amely most volt itt, ismét vissza kell nyernünk az élő gondolkodást, különben az emberiség gyenge marad, és a gondolkodás realitásának elvesztésén keresztül elveszti saját realitását is. Ezért szükségszerű, hogy az antropozófiából kiinduló karácsonyi impulzus után az antropozófiai mozgalomban fenntartás nélkül az élő gondolkodás szintjén beszéljünk. Különben minduntalan beleesünk abba hibába, hogy az innen-onnan összeszedett tudás az ember fizikai, éter- és asztrál testéről a halott gondolkodás szintjén marad. De ha ez a tudás a halott gondolkodás szintjén marad, akkor ez csak az igazság torzképe, és nem maga az igazság.”

VII.

A misziticizmusról és az álmodozásról

Individuelles Geistwesen und ihr Wirken in der Seele des Menschen (GA 178) 1917. november 11.

[Individuális szellemi lények és működésük az ember lelkében]

„...mert a még az ilyen területen is materializmussal megfertőzött mai látásmód semmit se szeret jobban, mint a végig nem gondolt fogalmakban való homályos, misztikus pancsolást.”

Die spirituellen Hintergründe der äußeren Welt. Der Sturz der Geister der Finsternis. (GA 177) 1917. október 1.

[*A külső világ spirituális háttere. A sötétség szellemeinek bukása.*]

„Tapaszthatjuk, hogy éppen szellemtudományi, esetleg pszeudo-szellemtudományi előadásokon vannak, akik egyfajta álmatag eksztázisban akarják az előadást hallgatni, tulajdonképpen nem is nagyon érdeklődnek a tartalom iránt, hanem inkább azt az élvezetet keresik, amit az étertest és az asztráltest kimozdulása idéz elő, e «meleg odaadottságban». Ez a «meleg odaadottság» más élethelyzetekben esetleg jó lehet, de a szellemi összefüggések megértéséhez semmit sem ér!”

GK: A magasabb megismerési képességek kialakítása egyenesen matematikai egzakttságot követel:

Anthroposophie, ihre Erkenntniswurzeln und Lebensfrüchte (GA 78) 1921. szeptember 3.

[*Az antropozófia megismerési gyökerei és élő gyümölcsei*]

„Ezeknek [a Steiner által megadott szabályoknak] az a céljuk, hogy aki magasabb megismerési képességek kialakítására törekszik, mindent olyan belső világosság mellett hajtson végre, mint ami a matematikai képzetek megalkotásához szükséges. A tudatnak úgy kell mozdulnia, mint amikor geometriával foglalkozik, ha beleéli magát mindabba, ami az imagináció és az érzékfölötti megismerés további szintjeinek, az inspiráció és az intuíció kifejtéséhez szükséges... nem szabad tompa tudattal törekedni afelé, ami az imaginációhoz vezethet, mert nem emelkedhetünk fel a magasabb megismerésekhez, ha álmatagon, misztikusan, zavarosan és homályosan törekszünk arra, amit tisztán lelki-szellemi módon, matematikai világossággal kell megközelíteni...”

Was wollte das Goetheanum und was soll die Anthroposophie? (GA 84) 1923. április 9.

[*Mit akart a Goetheanum és mit az antropozófia?*]

„Azokban a tudati gyakorlatokban, amelyekre utalok, mindent úgy kell végrehajtani, ahogy a matematikus hajtja végre feladatát. A legteljesebb világossággal kell mindent végrehajtani, semmiféle hamis misztika, álmodozás vagy pláne szuggesztívó nem keveredhet bele. A lelki gyakorlatokat ugyanazzal a – legszívesebben azt mondanám, hideg – józansággal kell végrehajtani, mint amivel geometriai feladatokat oldunk meg, mert a melegséget, a lelkesedést nem a módszer váltja ki, hanem az, amit majd aztán látunk.”

VIII.

A „tartalmak” magyarázásáról

GK: Steiner tiltakozott az általa adott képek és „tartalmak” bármiféle rögzítése ellen; teljes mértékben a Waldorf pedagógia alapmozdulatának megfelelően járt el; olyat akart nyújtani, ami nincs kész, amit a befogadónak ki kell egészítenie, ahogy a részleteiben elnagyoltan kialakított baba fellobbantja a gyerek fantáziáját. A műveivel való bánásmódban

ennek sokszor az ellenkezőjét tapasztalta. Ilyen esetekben toleráns volt, de anélkül, hogy helyeselte volna az ilyen eljárást. Így pl. a következőt írja erről:

(*Erdenwissen und Himmerlserkenntnis* (GA 221) 1923, február 4.

[*Földi tudás és mennyei megismerés*])

„Nagyon különös, hogy micsoda ötletek jelennek meg, éppen az antropozófiai könyvek kapcsán. Megértem ezeket, sokszor nem is mondom nekik ellent, mert az illető egyén számára megvan a maga értékük; de – vegyük pl. a *Geheimwissenschaft*-ot [*A szellemtudomány körvonalai-t*]. Egyesek pl. arra az ötletre jutottak, hogy tehetnek valamit a *Geheimwissenschaft*-ért, ha lefestik az egészet, úgy, hogy utána képekben álljon az emberek rendelkezésére. Létrejött egy ilyen kívánság, még próba képeket is szállítottak. Semmi kifogásom ellene, és ha a képek jók, meg is lehet őket csodálni, igazán szép, ha valaki ilyesmivel foglalkozik. De miféle kívánság az, amelyből a képek erednek? Ez a kívánság arra irányul, hogy elvegye az emberektől és képekbe öntse épp a legfontosabbat, amit a *Geheimwissenschaft* kibont, és így megint csak deszkához jutunk [ld. később]. Mert arról van szó, hogy azt kell venni és úgy kell venni, ahogy van – amilyenné a nyelv és a förtelmes írás lett, ez a szörnyű írás, sőt nyomtatás –, nem lázadozni a civilizáció vívmányai ellen, hanem elfogadni és bízni benne, hogy az olvasó mindezen fölül tud emelkedni, hogy azonnal kijön belőle, és önmaga alkotja meg ezeket a förtelmes tintába öntött képeket. Minél egyénibben alkotja meg mindenki ezeket a képeket, annál jobb. Ha valaki megelőlegezi ezt, akkor megint csak falat épít a szemlélő és a világ közé. Nem akarok kirohanásokat intézni a *Geheimwissenschaft*-ban leírt imaginációk festői ábrázolása ellen, természetesen nem, de arra föl szeretném hívni a figyelmet, hogy az imaginációkat mindenkinek átélésben kell magába fogadnia.”

GK: Korábban ez áll:

„Nem tollal írtam [a *Von Seelenrätseln* első fejezetét], hanem lelki csákánnyal, amely le akarja bontani a deszkákat, amelyek elzárják a világot, amely le akarja küzdeni a természet megismerésének határait, de belső lelki munkával akarja leküzdeni. Tehát egy ilyen fejezet olvasásakor intenzív lelki tevékenységgel együtt kell dolgozni.”

IX.

A kísértésről

Gegensätze in der Menschheitsentwicklung (GA 197) 1920. június 24.

[*Ellentmondások az emberiség fejlődésében*]

„Azok az eredmények, amelyekhez az antropozófia elvezetett (a különböző felhasználások, a Waldorf iskola, a mozgalom a társadalom hármasságának megvalósítására stb.), sikeresek lesznek. De ha bizonyos dolgokban nem következnek be változások, akkor fel fogják falni az eredeti szellemi mozgalmat, és akkor e szellemi mozgalom úgynevezett hordozóinak akarataiból új materializmus jönne létre, ha éppen az alapját képező szellemi tevékenységet juttatják az abortusz sorsára. Mert a szellem gondozás nélkül meghal. És a materializmus nem önmagától keletkezik, éppúgy, ahogy egy holttest sem. Egy holttest akkor keletkezik, amikor a lélek elhagyja az organizmust. És így mindaz, ami itt szellemi alapokból, szellemmel áthatva

létrejön, pusztá materializmussá válhat, ha hiányzik a hajlandóság, hogy a szellemiséget valóban gondozzuk.”

Ugyanott; 1920, július 25.

„Látják, nem elég, ha a ma közkezen forgó úgynevezett világnézeteket helyesbítgetjük, javítgatjuk, hanem, ha valaki a szellem tudósa akar lenni, akkor önmagán kell valódi változási folyamatot végrehajtania, és nem elégedhet meg valamiféle intellektuális, okoskodó, elméleti eredménnyel.”

GK: A szellem realitásának semmi köze a tartalmakhoz:

Ugyanott; 1920. július 30.

„A világfejlődés szempontjából a lapos misztikánál sokkal többet ér egy zseniális materialista, aki a materializmust zseniálisan képviseli, mert ehhez szellem tartozik, míg a lapos misztikához általában nagyon kevés szellem tartozik. Aki lapos misztikát képvisel, adott esetben sokkal jobban hozzájárulhat a világ materializálódásához, mint egy zseniális materialista. A szellemiség minősége számít. Ennek felismerése sokkal fontosabb a tartalomnál. Ez az, amit meg kell tanulnunk, mert a szellem felé nem úgy törekszünk, mint egy logikai rendszer felé, hanem a maga realitásában akarjuk megközelíteni, és hadd kérdezzem meg: nem tartják-e elképzelhetőnek, hogy egy szellemdús materialistában szellem él, több, mint egy sekélyes spiritualistában? Ezeket a dolgokat az antropológiai irányultságú szellemtudománynak be kell látnia és át kell látnia; mert nem az számít, hogy így vagy úgy vélekedünk-e absztrakt módon, hanem csakis a szellem realitása számít. És éppen ezt olyan nehéz felismerni, hogy mennyire valóban a realitás számít és nem az elméletek!”

GK: Nem az elméletek számítanak, hanem a szellemi tettek, a gondolkodás adott mivoltának, agyhoz kötöttségének megváltoztatása:

Ugyanott; 1920. július 30.

„A nyugati ember a legjobb úton van ahhoz, hogy már csak a fizikai agyával gondolkodjék... az emberek megszokták, hogy csak az agyukkal gondolkodjanak, ma ez a szokásos gondolkodási mód. Mindaz, ami a mai átlagos irodalomban, az egész modern tudományban megtalálható, az ilyen gondolkodás, materialista gondolkodás...”

„Tehát nem arról van szó, hogy helyettesítsünk egy régi megismerést egy újjal, hanem arról, hogy cselekvő megismerésre jussunk, amely megőrzi a lelket attól, hogy a pusztá anyagság vizeire evezzen, amely megőrzi szellemünket és lelkünket attól, hogy ahrimánivá váljunk – ami megszüntetné az ember Én-jét. Tehát nem az lényeg, hogy megcáfoljuk a materializmust, hanem az, hogy megóvjuk az emberiséget attól, hogy a materializmus valósággá váljunk... mert afelé tart, hogy tévedésből valósággá válik... Nem az lényeg, hogy a materializmust megcáfoljuk, hanem az, hogy ne engedjük igazzá válni – mert a legjobb úton van ahhoz, hogy igazzá váljunk. Azon az úton van, hogy ténnyé váljunk, mert a materializmus nem pusztán egy hamis elmélet... Nem az a feladat, hogy pusztá szavakkal, elmélettel cáfoljuk a materializmust, azért mert, nem igaz, hanem éppen azért kell küzdenünk, mert igaz, azt kell megakadályoznunk, hogy kisajátítsa az igazságot. A dolgok ekkor egész más arcukat kapnak, ekkor a szellemi világ realitásában állunk, nem elméletben, hanem olyan megismerésben, amely kozmikus összefüggésben cselekvés, tett.”

Heilfaktoren für den sozialen Organismus (GA 198) 1920. július 4.

[*A társadalom szervezetének gyógyító tényezői*]

„Mert ma nem az a feladat, hogy leküzdjünk egy elméletet, hanem az, hogy azt a tényt küzdjük le, hogy az emberi lélek a testtől való függőségbe került. Ma nem az feladat, hogy megcáfoljuk a materializmust, hanem az, hogy kialakítsuk azt a szellemi-lelki munkát, amely a lelket ismét eloldja az anyagisághoz való kötődésből.”

GK: A fenti és az alább következő sorok drasztikusan ábrázolják a retorikus, intellektuális vagy spekulatív antropozófia veszélyességét.

Erdenwissen und Himmelerkenntnis (GA 221) 1923. február 4.

[*Földi tudás és égi megismerés*]

„Ha tehát ma megjelenik valamelyik antropozófiai tétel cáfolata, és erre azután egy ugyanolyan módszerekkel megírt ellen-cáfolat, akkor ezzel semmit se tettünk, igazán semmit, mert ide-oda vitatkozunk ugyanazzal a gondolkodási móddal. De a cél nem ez, hanem az, hogy az antropozófiát új élet tartsa fenn.”

Anthroposophische Gemeinschaftsbildung (GA 257) 1923. február 27.

[*Antropozófiai közösség kialakítása*]

„Igazság-e az, ha érzékfölötti világokról beszélünk, és nem vagyunk képesek fölemelkedni az ilyen reális szellemiséghez, az ilyen fordított kultuszhoz? Csak akkor vagyunk igazán kapcsolatban a spirituális világgal, ha nemcsak absztrakt fogalmunk van a spiritualitásról, amelyet elméletileg el tudunk ismételni saját magunknak is, hanem ha hinni tudjuk, de bizonyító hittel tudjuk hinni, hogy a szellemi megismerésben a szellemi lények szellemi közösségben vannak velünk. Külső intézkedésekkel nem lehet antropozófiai közösséget létrehozni. Az antropozófiai közösséget az emberi tudat legmélyebb forrásaiból kell létrehívni.”

Die Mission der neuen Geistesoffenbarung (GA 127) 1911. június 5.

[*Az új szellemi kinyilatkoztatás missziója*]

„Jobb őszintén tévedni, mint nem őszintén dogmákat követni.”

X.

Az új fogalmakról

Wie erwirbt man sich Verständnis für die geistige Welt? (GA 154) 1914. május 12.

[*Hogyan juthatunk a szellemi világ megértéséhez?*]

„Beszélünk például a magasabb hierarchiák lényeiről [...] Beszélünk az elhunytak lelkéről [...] De egyszersmind a napnál is világosabbnak kell lennie számunkra, hogy azokkal a fogalmakkal,

amelyek ma közkézen forognak a világban, nem lehet ezekről a dolgokról beszélni. És ha mégis megtesszük, akkor csak félreértés lehet belőle.”

Die Schwelle der geistigen Welt; Von dem Erkennen der geistigen Welt (GA 17)

[*A szellemi világ küszöbén; A szellemi világ megismeréséről* című fejezet]

„A szellemtudomány eredményeibe való bepillantást megkönnyíti, ha abból indulunk ki, ami olyan fogalmakat hoz létre a közönséges lelki életben, amelyek kiterjeszthetők és átalakíthatók, úgy, hogy fokozatosan felérjenek a szellemi világ folyamataihoz és lényeihez. Ha nem választjuk kellő türelemmel ezt az utat, akkor könnyen kísértésbe eshetünk, hogy a szellemi világot a fizikai vagy érzeti világhoz nagyon is hasonlóan képzeljük el. E nélkül az út nélkül még addig sem juthatunk el, hogy helyes képzetet alkossunk magáról a szellemiségről és az emberhez való viszonyáról.”

GK: Ez utalás a tudati folyamatokra, különösen a megismerési folyamatokra. Példaként az emlékezés megtárgyalása következik.

Anthroposophische Gemeinschaftsbildung (GA 257) 1923. március 3.

[*Antropozófiai közösség kialakítása*]

„...egy olyan könyvet, mint például a *Teozófia* [*A világ és az ember*] című könyvem, kétféleképpen lehet olvasni. Az egyik, hogy így olvassuk: az ember fizikai testből, étertestből, asztrálestestből stb. áll, az ember ismételt földi életeken megy keresztül, karmája van stb. – fogalmakat veszünk fel. Ezek a fogalmak bizonyosan egészen másfajta, mint amilyenekkel egyéb területeken találkozhatunk, de a szellemi folyamat adott esetben pontosan megegyezhet azzal, ami egy szakácskönyv olvasásakor játszódik le. Mert éppen ezt mondtam már sokszor, hogy nem fogalmak elsajátítása, hanem a szellemi folyamat a lényeg. Teljesen mindegy, hogy azt olvassuk-e, hogy kenjük vaját a tepsibe, tegyük rá lisztet, keverjük össze és üssünk rá két tojást, vagy pedig azt, hogy van fizikai anyag, éteri erők, asztrális erők és ezek össze vannak keveredve. A lelki folyamat szempontjából teljesen mindegy, hogy vaját, zsírt, tojást és lisztet keverünk-e össze a tepsiben, vagy az emberi lényt képzeljük-e úgy, hogy összekeveredik benne a fizikai-, az éter- és az asztrálestest.

A *Teozófiá*-t azonban úgy is olvashatjuk, hogy tudatában vagyunk annak, hogy itt olyan fogalmakkal találkozunk, amelyek úgy viszonyulnak a fizikai világ közönséges fogalmaihoz, mint a fizikai fogalomvilág az álomvilághoz. Olyan világhoz tartoznak, amelyre ugyanúgy föl kell ébrednünk a közönséges fizikai világból, mint ahogy az álomvilágból felébredünk a fizikaira.”

Zufall, Notwendigkeit und Vorsehung (GA 163) 1915. szeptember 6.

[*Véletlen, szükségszerűség és gondviselés*]

„Ha meg is akarjuk közelíteni a szellemi világot, megvan az az igényünk, sőt kifejezetten vágyakozunk rá, hogy ezeket a szellemi világokat a fizikai világhoz hasonlóan képzeljük el, legalábbis úgy jellemezhesük őket, hogy a fizikai világban megszokott képzeinknél

maradhassunk. De már sokszor felhívtam rá a figyelmet, hogy a fizikai világból származó fogalmak nem érnek el a szellemi világok jellegéig.”

Meditative Betrachtungen und Anleitungen zur Vertiefung der Heilkunst (GA 316) 1924. január 9.

[*Meditatív szemlélődések és útmutatások a gyógyítás művészetének elmélyítéséhez*]

„Mert ha az ember közönséges észleleteit közönséges gondolataival hatja át, és ezeket a gondolatokat viszi magával a küszöbön túli szellemi világba, akkor azáltal, hogy a küszöbön túli dolgokat ugyanúgy szemléli, ugyanúgy éli meg, mint az ittenieket, valósággal elvakítja szellemi szemeit. És ezért van az a szellemi lény a küszöbön, akitől megtanulhatjuk, hogy ha a küszöböt átlépjük, egészen más fogalmakra van szükségünk, hogy vakká válunk az életre, ha közönséges, az észleleti világból származó fogalmakkal jutunk a szellemi világba. Ez a küszöb öre tulajdonképpen arra int bennünket, hogy először alkossuk meg azokat a fogalmakat, amelyekre a szellemi világban szükségünk van. Az emberek általában nem hiszik el, hogy azok a fogalmak, amelyek érnek valamit a szellemi világban, teljesen mások, mint azok, amelyek a fizikai világban érnek valamit.”

GK: A fogalmakat, amelyekre szükségünk van, így jellemzi:

Die Wissenschaft vom Werden des Menschen (GA 183) 1918. augusztus 24.

[*Az ember emberré válásának tudománya*]

„...azoknak a fogalmaknak, amelyek ahhoz szükségesek, hogy ismét megragadhassuk az ember igaz valóságát, és ezzel valamelyest a világ igaz valóságát is megértsük, ezeknek a fogalmaknak folyékonyaknak kell lenniük, nem lehetnek élesen körvonalazottak, mert a valóság nem rögzített, hanem keletkezésben lévő. És ha fogalmainkkal és ideáinkkal a valóságot akarjuk megragadni, akkor fogalmainkkal a valóság keletkezésének folyamát kell követnünk.”

Geschichtliche Notwendigkeit und Freiheit. Schicksalseinwirkungen aus der Welt der Toten (GA 179) 1917. december 15.

[*Történelmi szükségszerűség és szabadság*]

„Az ember valósággal betege annak, hogy a szellemi világot is lehetőleg térbelinek képzele el – ha homályosnak, áttetszőnek és ködösnek is –, de valahogy térbelinek szeretné gondolni, ahol a lelkek a térben röpködnek és hasonlók. A tér és idő fogalmán túl kell lépnünk, bonyolultabb fogalmak irányában, ha valóban be akarunk hatolni ezekbe a dolgokba.”

Das Verhältnis der Sternenwelt zum Menschen und des Menschen zur Sternenwelt. Die geistige Kommunion der Menschheit (GA 219) 1922. december 27.

[*A csillagvilág viszonya az emberhez és az ember viszonya a csillagvilághoz. Az emberiség szellemi közössége*]

„Másképpen az antropozófiai szellemtudománnyal a térből való kilépésre törekszünk. Ha a szellemi tapasztalatokat az észleleti világból származó képzetekbe öntjük, akkor ezzel kedvében járunk a tér utáni vágyaknak. A képzelet megsegítésére persze igénybe vehetünk ilyen képeket. Csak mindig tudatában kell lennünk annak, hogy ez csak képi leírás, és hogy az igazi cél az a törekvés (vagy legalábbis az kellene, hogy legyen), hogy kijussunk a térbeliségből... Törekszünk az időbeliségre és az időn kívüliségre is, egyáltalán arra, ami az észleleti világból kivezet.”

Geisteswissenschaft als Erkenntnis der Grundimpulse sozialer Gestaltung (GA 199) 1920. augusztus 20.

[*A társadalmi formák alapvető impulzusainak megismerése a szellemtudomány segítségével*]

„De ahhoz, hogy a gondolkodás a szellemi szintre emelkedjék, törekednünk kell arra, hogy magában a gondolkodásban leküzdjük a teret. Különben sohase jutunk el az igazi szellemiséghez, és mindenekelőtt sohase jutunk el egy akár csak megközelítően is helyes természettudományhoz, a szellemtudományról nem is beszélve.”

Menschliche und menschheitliche Entwicklungswahrheiten. Das Karma des Materialismus (GA 176) 1917. július 24.

[*Az ember és az emberiség fejlődése. A materializmus karmája*]

„Amit a szellemtudomány a kész fogalmak és kész képzetek helyére helyez, azt a léleknek mindig újból és újból fel kell dolgoznia, azzal a léleknek mindig újból és újból együtt kell lennie. Az olyan külső igazságokat, mint amelyeket a természettudomány nyújt, megszerezhetjük, és ha jó az emlékezőtehetségünk, akkor megtarthatjuk őket. Mert a természettudomány olyan fogalmakban adja igazságait, amelyek bizonyos értelemben halottak, a természeti törvények halott fogalmak. A szellemtudományi igazságoknak élő fogalmakban kell adódniuk. De ha arra ítéljük őket, hogy halott fogalmakká legyenek, ha tehát a szellemtudományi igazságokat úgy akarjuk befogadni, mint a természetieket, akkor nem táplálják a lelket, hanem olyanok, mintha követ adnánk a léleknek, amit nem tud megemészteni... Ez biztos sok ember számára kiábrándító a szellemtudományban, mert szeretnének valami készet kapni. A szellemtudomány csak útmutatást adhat a »szellemi táplálkozáshoz«, noha sokan jobb szeretnének kész táplálékot...”

A lélek sok beteges vonását csak az gyógyíthatja meg, ha a kész igazságok utáni vágy helyett felébred bennünk az érdeklődés az igazságban való eleven élet iránt. A világosan körvonalazott igazságok, amiket az ember kész fogalmakban mond ki, mindig valami *múltra* vonatkoznak. Ami kész fogalmak formáját veszi föl, az mindig valamilyen módon a *múltra* vonatkozik.”